

ÖRÖKSÉGVÉDELEM ÉS MÚZEUMI ATTRAKCIÓFEJLESZTÉS A MIKLÓSVÁRI KÁLNOKY-KASTÉLYBAN

Horváth Alpár

*Babes-Bolyai Tudományegyetem Kolozsvár Gyergyószentmiklósi Kihelyezett Tagozat,
horvath_alpar@yahoo.com*

DOI:10.15170/TVT.2020.05.04.01

Absztrakt

Tanulmányomban azt a kérdést vizsgálom, hogy miként jutunk el a műemlékek védelmétől, egy konkrét kastély megmentésétől a turisztikai látványosság teremtéséig? Feltételezésem az, hogy a magánalapítású, *múzeumnak* nevezett kiállítótér igazából csak *eszköz* az épület funkcióval való felruházásához, de egyben igyekszik élményszerűen fogyasztható képet is nyújtani egy letűnt kor tárgyi kultúráján keresztül az egykori nemesség életmódjáról. A problémakör komplexitását igyekszem feltárni oly módon, hogy párhuzamba állítom a nemesi család történetét és közelmúltbeli döntéseit az egykori ősök által épített, művészettörténeti értékű ingatlan sorsával. A kastélyban létrehozott múzeum turisztikai látványosság és egyben a kulturális örökségturizmus kínálati oldalának a rurális térben lokalizált eleme, amely a megyei közigazgatás szereplői számára is hivatkozási alap a *Kúriák földje, Háromszék* szlogennel kifejezett brand igazolásához.

Kulcsszavak: kastély, örökségturizmus, projektmenedzsment, erdélyi nemesség, múzeum, Kovászna megye

Abstract

In the present study I examine how the process of heritage preservation leads through the rehabilitation of a certain manor to the creation of a tourist attraction. My assumption is that the exhibition space referred to as a privately founded museum is just a mean to endow the building with a new function. At the same time, the museum tries to offer an image that permits the consumption of experiences related to the memory and lifestyle of former nobility, reflected through the material culture of a bygone era. I try to explore the complexity of the issue by paralleling the history of the noble family with its recent decisions and with the evolution of the building, constructed by the ancestors of the past, which has value of art history. The museum set up in the castle is a tourist attraction and at the same time an element of the cultural heritage tourism offer located in the rural area. For the actors of the county public administration it also turns into a reference point for the justification of the brand expressed by the slogan: Covasna County, The Land of Mansions.

Keywords: castle, heritage tourism, project management, transylvanian nobility, museum, Covasna county

Bevezetés

Székelyföld és az annak déli részét képező Háromszék több olyan kulturális örökségturisztikai erőforrással rendelkezik, amelyek egy része már valós vonzerővé vált a látogatási feltételek megteremtése révén. Más részük, viszont a turisztikai attrakcióként való működéshez szükséges tárgyi, személyi és szervezeti feltételek hiányával küzd. 2017 áprilisa óta egy új intézmény, az *Erdélyi Élet Múzeuma* is gyarapítja Kovászna megye (a megyén belüli magyarok által inkább Háromszékként nevezett térség) múzeumi és turisztikai kínálatát. A kiállítótér nem önmagában, hanem a neki helyet, térbeli keretet biztosító műemléképület, a gróf Kálnoky család által a 17. században építtetett és a 20. század harmincas éveit végéig használt későreneszansz stílusú kastély révén bír vonzerővel. A miklósvári Kálnoky-kastély és a sepsikőröspataki gróf Kálnoky család sorsa az 1990-es évek közepe óta újra összefonódik. Gróf Kálnoky Tibor, pedig Kovászna megye turisztikai szereplőinek egyre ismertebb szereplőjévé vált, az utóbbi időben közeledve a desztinációmá케팅ért felelős Kovászna Megye Turizmusáért Egyesülethez, amelyet Kovászna Megye Tanácsa, a megyeszékhely Sepsiszentgyörgy megyei jogú város, és Kovászna fürdőváros önkormányzatai hoztak létre. Az egyesület a belföldi és külföldi má케팅kommunikációs tevékenységében a *Kúriák földje*, *Háromszék* szlogent használja, részben arra a gazdag építészeti és művészettörténeti jelentőségű örökségre alapozva, amelyet az egykori kis- és köznemesek udvarházai, illetve a főnemesek kastélyai jelentenek (NAGY 2005), részben pedig azokra az élménytartalmakra, amelyeket a nemesi vagy nem nemesi származású turisztikai szolgáltatók vendégfogadóként, vagy attrakcióműködtetőként ígérnek és nyújtanak¹.

Az épített örökség számos eleme, azonban még romos, lepusztult állapotban van, az épületek birtokbavétele és felújítása rendkívüli jogi, műszaki és pénzügyi kihívást jelent az egykori tulajdonosok leszármazottjainak (CSINTA 2015, OLÁH-GÁL 2016, MARGITTAI 2017, SZTÁRAYNÉ 2017). A miklósvári kastély felújítása egyike azoknak a ritka és viszonylagos sikertörténeteknek, amelyek a pusztuló erdélyi épített örökség, az egykori nemesi hajlékok megmentésére irányulnak. Az erdélyi és ezen belül székelyföldi, háromszéki kastélyok és kúriák jórészt elmaradottsági gondokkal küzdő vidéki térségekben találhatóak, tehát a fenntartható gazdasági és/vagy kulturális funkcióval felruházott műemlékek nem csupán fenntartási gondot, hanem a vidéki térség számára presztízst, vonzerőt és fejlődési potenciált jelentenek.

A 20. századi politikai és társadalmi változások, megrázkódtatások számos épített örökségi érték pusztulását idézték elő, a néhány sikeres örökségvédelmi projekt a többi ingatlan érdeklteji számára is biztató jel lehet. Az erdélyi arisztokrácia 21. századi lehetséges szerepeire rákérdező Sztárayné Dr. Kézdy Éva szociológus által jellegzetes attitűdtípusba sorolt csoportok közül az örökségvédelem és a turizmus számára a legérdekfeszítőbb az általa *küzdőknek* nevezett csoport (SZTÁRAYNÉ 2017). Olyan személyekről, családokról van szó, akik minden nehézség felvállalása mellett erkölcsi készletéből próbálják a történelmi családok örökségét és egyben az erdélyi magyar közösség (a nemzeti identitását is erősítő) kulturális örökségének részét képező ingatlanokat használhatóvá tenni.

¹ Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület promóciós honlapja: <https://visitcovasna.com/hu/places/kuriak-foldje-txgcu-jh38wunw> (letöltés 2020. szept. 10.)

1. Szakirodalmi áttekintés, elméleti keretek

Egy kastélyra többféle szempontból lehet gondolni: úgy is, mint bizonyos méretű, tagoltságú, díszítésű, felszereltségű *épületre*, amelynek fizikai állapota alkalmassá teszi vagy tette bizonyos funkciók ellátására, de lehet úgy is, mint *értékre*, szimbolikus, kulturális-történeti tartalmak hordozójára (HEGEDŰS 2013, KOVÁCS 2013). A kastély, mint épülettípus értékelése történhet a tulajdonos, a működtető vagy a kívülállók szemszögéből. A kastélyokról szóló diskurzus sokféle lehet (SZABÓ 2016, KISS 2019, PÉTERFI 2019). A tudományos-szakmai diskurzusok is több szempontból közelíthetnek a témához, a történeti, művészettörténeti, építészeti megközelítésben a kastély főleg tárgyi, esztétikai és funkcionális mivoltában érdekes. A kastély fenntartása azonban gazdálkodási, szociológiai és jogi-politikai vonatkozású kérdéseket is feltételez (KAPOSI 2018, PÉTERFI 2019). A turisztikai megközelítés pragmatikus jellegű, a kastély fenntartóját a kínálati alkalmasság szempontjából értékeli, az épületet, berendezését és környezetét, pedig az élményfogyasztás lehetőségei oldaláról (PUCZKÓ – RÁTZ 2011, BODNÁR 2019). A kastély lehet egy élettelen tárgyhalmoz, de *ahogyan beszélünk róla* a társadalmi valóságban, úgy telik meg virtuálisan étellel: egyrészt, ha történeti összefüggéseiben a múltra nézünk vissza, másrészt, ha a jövőbeli hasznosítás vízióját vetítjük előre. És ténylegesen is megtelik étellel, ha működtetni kezdjük lakhelyként, vendégfogadási egységként vagy látogatható kiállítóhelyként.

1.1 Kastélysorsok, avagy kinek az örökségről beszélhetünk?

Nagy általánosságban elmondható, hogy az erdélyi kastélyok sorsa – néhány üdítő kivétellel – szomorú, elkeserítő vagy akár dühítő, attól függően, hogy mennyire vagyunk érzékenyek az örökségi értékek megismerése vagy megőrzése iránt (KOVÁCS 2003, 2013). Ugyanakkor reménykeltő, hogy olyan szakmai partnerségi struktúrák alakultak ki, amelyek a kastélyokat a román államtól visszaperlő jogutód-tulajdonosok vagy a tulajdonjogot vásárlás útján megszerző szereplők számára lehetővé teszik a stratégiai tervezést és a felújítással és hasznosítással kapcsolatos projektmenedzsmentet is (KASTÉLY ERDÉLYBEN STRATÉGIA 2016–2025). A kastélyokat érdemes a maguk történetével és a hozzájuk kapcsolódó családok történetével együtt szemlélni azoknak is, akik örökölték és azoknak is, akik vásárolták ezen ingatlanokat (BICSOK–ORBÁN 2012). A kastélyok történetei egyben az azokat felépítő, többször átépítő, fenntartó és a történelem szenvedésteli eseményei során elvesztő családok történetét is magukban hordozzák (CSINTA 2015, OLÁH-GÁL 2016, MARGITTAI 2017, SZTÁRAYNÉ 2017). A romániai – főleg, de nemcsak magyar vonatkozású – kastélyok megmentése, felújítása kapcsán érdemes idézni KOVÁCS András művészettörténész értékelését, annak érdekében, hogy felismerjük egy műemlékvédelmi és hasznosítási projekt kapcsán az érintettek körét és az azok között a projektmenedzsment által modellezendő együttműködő vagy konfliktusos kapcsolatokat: „... *a kismimizett, elüldözött egykori tulajdonosok gyermekei, unokái, sokszor már dédunokái, akik hazájukban üldözöttként, külföldön számkivetettként éltek át fél évszázadot, az elmúlt években kapták vissza egy sor fejetlen, készakarva ellentmondásos fogalmazású és rosszhiszeműen alkalmazott törvényből álló restitúciós rendszer áldozataiként ezeket az ingatlanokat, melyeknek a fenntartását és helyreállítását a román állam meg a román örökségvédelmi törvény most szemforgatóan rájuk hárította, a továbbiakban őket téve felelőssé az épületek állapotáért*” (KOVÁCS 2013. 4.).

A tulajdonosoknak, tehát nem egyszerűen építészeti kihívásokkal, műemlékvédelmi korlátozásokkal, hanem tulajdonjoghoz kötődő jogvitákkal is szembe kell nézniük, oly módon, hogy az ingatlanok egykori fenntartását lehetővé tevő földbirtokok teljes hasznát sem élvezhetik, mint a reprezentációs célokra oly sokat áldozó arisztokrata őseik. Kastélyörökös arisztokrataleszármazottnak lenni ma Romániában olyan kihívás, amihez ambíciós és jövőbe tekintő emberekre és sokoldalú feladatvállalásra van szükség. Mindezek mellett a kastélyt, mint épületet vagy épületegyüttest nemcsak a kertjével (annak maradványaival) együtt szemlélhetjük, hanem azzal a *tájjal* együtt, amely az idők folyamán folyamatosan átalakult, de amelynek részét képezték a kastélyfenntartást szolgáló területhasználati formák, gazdálkodási tevékenységek is. A nemesi gazdálkodástörténet is éppúgy kapcsolódik a kastélyok múltjának megértéséhez, mint a nemesek egykori politikai, társadalmi és kulturális szerepvállalása és ebből fakadó életmód-története. Egy ilyen életmódot bemutató múzeummal szemben nagyon is összetett szakmai elvárásokat lehet támasztani, amelyhez megfelelő menedzsmentre, felkészült, kreatív és elkötelezett szakembergárdára van szükség (BERECZKI – SÁGI 2010, PUCZKÓ – RÁTZ 2011).

A kastélyok eszmei értéke sok esetben jóval felülmúlja azok használati értékét, ezért a kastélyfelújítási befektetések csak profitorientált formában nagyon komoly nehézségekbe ütköznek. Amennyiben léteznek az építészeti, belsőépítészeti és berendezési munkálatokat finanszírozó támogatási formák, a leromlott állapotú kastélyok felújítása alternatív jogi konstrukciókban is elképzelhető, például a tulajdonosi kör által létrehozott alapítványi formában, amit pályázatokkal, adományozásokkal, rendezvényszervezési bevételekből lehet támogatni. A felújított kastélyokat aztán lehet működtetni nem profitorientált módon, de a működtetési költségeket legalább részben fedező bevételgeneráló tevékenységek betervezése a felújítási projektekbe hozzájárulhat a projekteredmények fenntarthatóságához. Az erdélyi kastélyok sorsának javulását, tehát vagy profitorientált befektetőktől (vállalkozásoktól) várhatjuk, vagy non-profit szereplőktől (önkormányzati, közintézményi, civil és egyházi szereplőktől), figyelembe véve, hogy a régi épületek mai kényelmi követelmények szerinti fenntartása költséghatékonyság (pl. fűtés) szempontjából szinte lehetetlen feladat. A különleges milió megteremtése azonban exkluzív hasznosítás lehetőségével kecsegtethet.

A kastélyokra vonatkozó diskurzusokban Kiss Dénes szociológus (KISS 2019) megkülönbözteti az ún. nagydiskurzust a lokális diskurzusoktól, amelyek az adott kastélyoknak helyszínéül szolgáló települések szintjén zajlanak a kastély visszaszerzésében és felújításában érdekelt és akár ellenérdekelt szereplők között. A Kiss Dénes által egy Marosvásárhelyhez közeli községben levő kastély és a visszatérő gróf kapcsán elemzett *lokális* kastély-diskurzus modellezése hasznos lehet a kastélyhasznosítás módjainak megválasztásában és a kastélyörökség közönségkapcsolati üzeneteinek kialakításában is (PÉTERFI 2019). A kastélyok sorsa és az egykori tulajdonos családok sorsa 1948-49-s államosításkor szétvált, 1989-es rendszerváltás után fokozatosan újra közeledni látszik, nyilván nem minden egyes ingatlan és nem minden egyes család esetében (CSINTA 2015, OLÁH-GÁL 2016, MARGITTAI 2017, SZTÁRAYNÉ 2017). Érdemes hangsúlyozni, hogy a kastélyors kérdése nemcsak pozitív vagy negatív viszonyulást válthat ki, hanem olyasfajta *közömbösséget*, ami nem csupán az érintettség hiányából fakad, hanem abból is, hogy a múlt relikviáiként megmaradt épületek vagy azok romjai nem szerepelnek a helyi/regionális közösségek tagjainak érték-képzelei között (külön vizsgálati téma, hogy ezt miként befolyásolhatta az államszocialista időszak propagandisztikus történelemszemlélete). Magyarán vagy nem volt, aki felvilágosítsa a lakosságot, vagy ha volt is, annak üzenetei „nem mentek át”, nem érték el a helyi közösségek ingerküszöbét olyan szinten, hogy a saját közösségükének érezzék holmi lepusztult épületeket, amelyben már nemhogy kisebb-nagyobb birtokon gazdálkodó nemesi család rezidenciája, de már az állagmegóvást akár szakszerűtlenül biztosító állami intézmények sincsenek.

A gazdátlan épületeknek pusztulás a sorsa és ahhoz képest, hogy hány és milyen méretű, történeti értékű ingatlan van Erdély-szerte, vagy akár csak Háromszéken, meglehetősen kevés a további pusztulást megelőző és fenntartható projekt. Ahhoz, hogy értékelhessük a miklósvári Kálnoky-kastélyban létrehozott új intézmény jelentőségét és kihívásait, érdemes kitekinteni arra, hogy milyen típusú szereplői lehetnek az *örökségesítésnek*.

1.2 Az örökségesítés szintjei és szereplői

Az örökség fogalmát érdemes az örökség-alkotás, örökségesítés fogalmával együtt tárgyalni (JAKAB–VAJDA 2018). Az örökség a korábbi generációtól a későbbi generációnak áthagyományozott érték. Egyfajta érték volt a múltban, másfajta érték a mában – és ennek kapcsán feltételezhető, hogy a ma örökhagyóinak nem sok fogalma lehet arról, hogy mi fog értéknek számítani a jövőben? Az örökség lehet tárgyi és szellemi jellegű, lehet családi, helyi, regionális, nemzeti, európai vagy akár világörökségi érték is (HUSZ 2007). Mondhatjuk azt is, hogy örökség az, amit – erős általánosítással élve „a ma embere” a múltból megőrzendőnek, továbbadhatónak tart, ami legalább szimbolikusan fontos a ma embere számára egyéni és közösségi identitása szempontjából (SONKOLY 2005). Az örökség(ek)ről kialakított elképzelések a társadalmi kommunikáció igen összetett folyamatában születnek meg. Nem érdektelen kihangsúlyozni, hogy az az építészettörténeti, társadalomtörténeti, művelődéstörténeti értékfelfogás, amit a kastélyok kapcsán az illetékes szakemberek megfogalmazznak, az ismeretterjesztő kiadványok és sajtótudósítások révén jut el a szélesebb nyilvánossághoz. Mindez főleg azok számára válik értékévé, akik szellemi foglalkozásúak vagy műveltebb társadalmi csoportokhoz tartoznak. Nyilván a két fogalom tartalma nem föltétlenül egyezik meg. A turizmusban és múzeumlátogatásokban pedig nem csak ilyen szegmensek vesznek részt, nem minden múzeum- és/vagy kastélylátogató érdeklődik mélyebben a történelem, a művészettörténet interpretációjának hitelessége iránt.

Jakab Albert Zsolt és Vajda András néprajzkutatók az *örökségesítés* folyamatában többféle szintet, szereplőt és színteret különböztetnek meg (JAKAB–VAJDA 2018). Az örökségesítés felső szintje a jogalkotással, építkezési, műemlékvédelmi felügyeleti hatáskörrel rendelkező állam, a maga szakosodott intézményeivel. A középső (regionális és megyei) szinten vannak a megyei intézmények (múzeumok, kulturális és hagyományőrző központok) és a velük együttműködő vagy vitázó civil szerveződések. Az alsó vagy helyi szinthez tartoznak a települési önkormányzatok, helyi vállalkozók, értelmiségiek és általában a helyi lakosság. Az adott településen található tereptárgyakhoz (pl. bonchidai Bánffy-kastély) vagy szellemi kötődésekhez (pl. Bánffy Miklós emlékezete) nagydiskurzusok és lokális diskurzusok is kötődhetnek. A helyi szintre felülről/kívülről jöhetnek olyan impulzusok, amelyek az addig kevésbé értékelt objektumok felértékelődését, nagyobb társadalmi elismertségét is eredményezhetik. Ebben a többszintű örökségesítési folyamatban többféle szereplő részt vehet, többek között a turizmussal elméleti, gyakorlati (gazdasági) vagy politikai szinten foglalkozó szereplők is.

Sonkoly Gábor (SONKOLY 2005) megközelítésében az *örökség-alkotó* az fajta új szereplő, aki a múltat használhatóvá teszi és például identitásépítésre használja. Az örökség-alkotó nem föltétlenül történész, művészettörténész, régész, muzeológus, könyvtáros vagy levéltáros, tehetjük hozzá, hogy nem is néprajzos, de mindezek munkájára támaszkodhat. Nem a múlt feltárására törekszik, hanem a múlt emlékeinek, nyomainak nyersanyagként való felhasználására, jó esetben autentikus módon, rosszabb esetben hiteltelen módon történő élményszolgáltatásra (HUSZ 2007, MITEV 2011, HORVÁTH 2018).

Az örökség-alkotás, örökségesítés azonban többszereplős, többszakaszos folyamat, amelyben megkülönböztethetők az örökségesítés *technokratái* (hivatalnokok és kutatók), az *örökségmunkások* (civil szerveződések tagjai, önkéntesek, akik éltetik az örökségi értékeket vagy azokról szóló helyi/regionális diskurzusokat), az *örökségvállalkozók* (akik a gazdasági hasznosítást biztosítják), *örökségfenntartók/örökségtermelők* (helyi lakosok), turisták és látogatók (akiket bár ily módon Jakab és Vajda nem neveznek meg, de nevezzük *örökségfogyasztónak*). Végül az *örökségmenedzserek* szerepe, az hogy összehangolják a különböző elképzeléseket és biztosítsák az örökség kezelését, hírnevének karbantartását (JAKAB – VAJDA 2018: 18–19., BODNÁR 2014). Mindezeket a szereplőtípusokat mi besorolhatjuk az örökség előállítói és az örökség fogyasztói két átfogóbb kategóriájába (HUSZ 2007, MITEV 2011, HORVÁTH 2018), de esetenként, egy-egy szereplő, akár mindkét oldalhoz is tartozhat. Például egy örökségvédelmi vagy örökségmenedzsment-szakember éppen örökségturistaként is látogathatja az örökségi helyszíneket és nem föltétlenül szakmája gyakorlása közben, hivatásturistaként, hanem szabadidejében barátaival, családjával vagy épp magányosan.

A háromszéki kúriákról és kastélyokról értekező építészek, művészettörténészek, műemlékvédő hivatalnokok, muzeológusok (vagyis az örökségesítés technokratái) gondolatai, értelmezései a közbeszédbe leginkább az újságírók, riporterek közvetítésével (KOVÁCS 2017, 2018) vagy általuk közzétett írások, beszédek révén kerülnek be (RUSZ-AJTONY 2018). A honismereti jellegű útikönyvszerzők is részt vállalnak az értékleltárak előkészítésében (KISGYÖRGY 2000). A *Kúriák földje, Háromszék* című könyv szerzőit, szerkesztőjét, kiadóját szintén az örökségesítés *technokratái* közé sorolhatjuk, hiszen ez a könyv adott egy értelmezési keretet, egyfajta örökségleltárat Románia egyik megyéjének bizonyos típusú, tárgyi-anyagi, épített örökségéhez (NAGY 2005, FEHÉR 2005a,b, KÓNYA 2005). A megyét a *Kovászna Megyei Művelődési Központ*² és a *Köpeczi Sebestyén József Műemlékvédő Társaság* munkatársai járták be és fényképekkel, alaprajzokkal, tanulmányokkal dokumentálták az épített örökséget. Így őket egyben *örökségmunkásoknak* is tekinthetjük, hiszen mozgalomként tudományos és értékmentési célokat is követnek. A számos kúria, kastély közül néhánynak van már olyan működtetője, amely jövedelemtermelést is képes biztosítani az ingatlanok vendégfogadó egységként vagy látnivalóként való működtetésével. Előbbire példák a Zabolai Birtokot használó birtokosok, a Mikes-grófok leszármazottjai, Alexander és Gregory Roy Chowdhury, gr. Mikes Katalin fiai,³ az olaszteleki Daniel-kastélyt megvásárló Rácz Lilla és Attila,⁴ az uzoni Béldi-Mikes kastélyt működtető Mikes Zsigmond és Vályi Zsuzsanna. Az ők vállalkozási szintű marketingtevékenysége és piaci jelenléte a „nemesi turizmusként” emlegetett élményígéretet fogyaszthatóvá teszi a nemesi életmódról fantáziáló turisták számára, természetesen akkor is, ha az illető vendégek nem rendelkeznek nemesi gyökerekkel (KOVÁCS 2017, 2018, ASZTALOS 2019).

A látnivalóként való működtetésre példa a csernátони Damokos-kúriában és kertjében működő Haszmann Pál Néprajzi Múzeum és a vele szimbiózisban működő Csernátони Népfőiskola, Zágónban az emlékszobáknak helyet adó Mikes-Szentkereszty-kúria és a miklósvári Kálnoky-kastélyban a Kálnoky Alapítvány által működtetett *Erdélyi Élet Múzeuma* is. Ezen objektumok működését irányító szereplők egyben *örökségmenedzserek* is. De hová sorolhatjuk örökségesítési szempontból a visitcovasna.com honlapot és mobiltelefonos alkalmazást működtető *Kovászna Megye Turizmusáért Egyesületet* és az ennek tevékenységét részben irányító, részben azt a média felé képviselő megyei politikai elit szereplőit?

² <http://www.kultkov.ro/index-akt.php> (letöltés 2020. 09. 10.)

³ <https://www.zabola.com/> (letöltés 2020. 09. 10.)

⁴ <https://www.danielcastle.ro/> (letöltés 2020. 09. 10.)

Talán nem túlzás őket is besorolni az *örökségvállalkozók* kategóriájába, hiszen a „nyersanyagot vagy erőforrást”, az értékekről szóló tudást, értelmezést készen kapják az örökség technokratáitól és ezt turisztikai élményígéretbe csomagolva igyekeznek a megye desztinációmarketinges kommunikációjában érvényesíteni. Ha nem is teremtenek magunknak gazdasági hasznot az örökségből és szerepük inkább katalizátor-jellegű, az épített örökségnek a megye turizmusgazdaságához való hozzájárulását hangsúlyozó diskurzusukkal áttételesen mégis ide sorolhatjuk őket is. Az örökségesítés diskurzusainak egyik példáját jelenti a kastélyfelújítási stratégiák, programok és projektek kidolgozása és megvalósítása (KASTÉLY ERDÉLYBEN STRATÉGIA 2016–2025). Ebben a „társasjátékban” az örökségesítés fenti és lenti szereplői közvetlenül vagy közvetve, különböző kommunikációs helyzetekben megnyilvánuló tudásáramlással (vagy akár jogvitákkal) vesznek részt. A megye turisztikai desztinációmarketingjét felvállaló *Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület* mellett további új szereplőcsoport tűnt fel egyelőre még örökségfenntartóként, de közülük többen már örökségvállalkozóként is: olyan személyek hozták létre a *Háromszéki Kúriák és Kastélyok Egyesületét*⁵, akik ilyen jellegű műemlékek tulajdonosai és/vagy működtetői. Néhányan közülük már üzleti alapú együttműködésre is képesek, mint ahogy a 2020 nyarán elindított *Exotic3 Transylvanian* programsomag is mutatja, az olaszteleki Daniel-kastélyszálló, a Zabolai Birtok és Kálnoky gróf miklósvári vendégháza között – nyilván a Kálnoky-kastély meglátogatását is integrálva az élménycsomagba.⁶

1.3 Kastélyfelújítás és múzeumalapítás

Minden létező múzeum létrejöttének van egy sajátos története. A múzeumok olyan kulturális intézmények, amelyek részét képezik vagy képezhetik egy térség turisztikai vonzerőkínálatának, olyan térbeli objektumok, amelyek többé-kevésbé szabályos időközönként kisebb-nagyobb embercsoportok látogatással egybekötött utazását képesek kiváltani és a látogatók, turisták költségei alapján képesek a helyi gazdaság és társadalom fejlődéséhez hozzájárulni (BROWN 2019). Hírnevükből, imázsukból adódó vonzerejük alapja az állandó és/vagy időszakos *kiállítások* tematikája, amelyet kiegészít vagy éppen felül is múlhat a múzeumnak otthont, térbeli keretet adó *épület* kognitív vagy esztétikai élmény-értéke (KÁRPÁTI – VÁSÁRHELYI 2013). A különleges épületek lehetnek ódon vagy futurisztikus jellegűek is, de az átlag látogató vagy turista számára mindenképpen szokatlanok, hisz az a miliő, környezet, ami az épületet kívülről jellemzi, vagy amelynek a belső terei jelentik a látogató ideiglenes környezetét, a változatosságigény, a mindennapokból való időleges és átmeneti kiszakadás igény, az eszközizmus-igény kielégítését teszik lehetővé akár egyéni látogatás során, akár idegenvezetők tolmácsolásával történik meg a kulturális értékek élménnyé alakítása (BODNÁR 2019, IRIMIÁS – MITEV – MICHALKÓ 2020).

Anélkül, hogy kitérnénk a nemzetközi múzeumi közösség által megfogalmazott és vitatott újabb definícióra⁷, a múzeumok megértését azok *funkcióiból* kiindulva segíthetjük elő. A múzeum olyan intézmény, amely gyűjti az anyagi és szellemi bizonyítékokat az emberről és környezetéről. De meg is őrzi, kutatja is és főleg *bemutatja* e bizonyítékokat három féle céllal, többnyire három féle, többé-kevésbé eltérő célközönségnek.

⁵ <http://kuriak.ro/page/egyesulet.html> (letöltés 2020. 09. 14.)

⁶ <https://www.danielcastle.ro/exotic3-transilvanian-en.php>; <https://www.zabola.com/exotic3-transylvanian>;

⁷ <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (letöltés 2020.09.14.)

Van, aki tudományos érdeklődéssel fordul a múzeumok és kiállítások felé, van, aki csak a világra való rácsodálkozással, nem tudományos elmélyültséggel és „megfelelő” szakismeretek birtokában kíváncsiskodik és van, aki csupán szórakozni jár múzeumba, azaz kikapcsolódni, feltöltödni, önmagát új helyzetben kipróbálni mozdul ki otthonról, és talán épp a múzeum szolgáltatásait is hajlandó igénybe venni. A múzeumnak, tehát a múzeum mögött levő intézmények és szakemberek önkifejezésén kívül *szolgálniuk* és *szolgáltatniuk* is kell. Ez nem kis feladat és nem is mentes a különböző megfelelési kényszerek okozta feszültségektől.

A múzeumok nagy része a *múltból* hozott bizonyítékokat értéként jeleníti meg a jelen és a jövő generációk kultúrafogyasztó, kultúramegélő társadalmára felé (BERECZKI – SÁGI 2010). Igaz, ez kevésbé jellemző a kortárs művészeti alkotásokat bemutató galériák esetén. A múzeumi élménykínálat, tehát a múltból alkotott szakmai-tudományos elképzeléseket tükröz. Interpretációs eszközökkel és módszerekkel a jelenben élő embereknek a múltból alkotott képzeteivel, fantáziavilágával találkozik és azt jó esetben képes gazdagítani, árnyalni, szakszerűbbé tenni. A szórakozni vágyó látogató számára nyújtott tudományos magyarázatok az igényekhez nehezen tudnak igazodni, ezért szükséges a jelenre való reflektálás, lehetőleg figyelembe véve a látogató életkori, társadalmi, nyelvi és feltételezhető műveltségi adottságait. A múzeumi tárlatvezetők találkozási pontja a látogatókkal azonban alig egy-két órás időtartamú és nagyobb létszám esetén kevésbé lehetséges a valós kétirányú kommunikáció. A látogatók így szakmailag előkészített ismertetésekkel találkozhatnak a tárlatvezetők személyes közlései vagy az audioguide-típusú technikai eszközök, a feliratozások és más hagyományos vagy modern, digitális eszközök segítségével (PUCZKÓ – RÁTZ 2011). A kiállításokon bemutatott tárgyak előzetes szelekció, konzerválás és térben való precíz elhelyezés révén kerülnek a bemutatás színpadára, a tárgyak együtteseinek, adott terekben való elhelyezésüknek van mondanivalója (WAIDACHER 2011). A tárgyaknak egyenként is történetük van, a híres személyiségekhez kötődő tárgyaknak, pedig külön szimbolikus jelentőségük is van, a társadalmi emlékezet számára relikviaként jelennek meg (például egy-egy híres író-költő íróasztala, egy zeneszerző hegedűje vagy zongorája, egy király koronája vagy egy hadvezér kézifegyvere stb.). A múzeumok, tehát sok tárgy alkotta *gyűjteményekre* épülnek. A gyűjtemények elhelyezése és kiállíthatóvá tétele összetett térhasználati kérdés, hisz egyfelől az a kérdés, hogy elfér-e a gyűjtemény, másrészt az, hogy jól bemutathatóak-e a tárgyak jól megvilágítható és a műtárgyvédelmet biztosító kiállítótérben, ahol még a bevételgeneráló látogatók esetenként nagyobb létszámának is jó lenne elférnie? A múzeum, tehát helyigényes intézmény.

A turisztikai desztinációk, utazási célterületek izgalmas látnivalói lehetnek vagy adott feltételek teljesítése esetén lehetnének a múltból fennmaradt jellegzetes, adott építészeti és művészeti stílust hordozó épületek, amelyek vagy műemléki besorolást és jogi védettséget is élveznek vagy nem. A jogi védettség, a műemléki státus még nem garancia az építmények megmaradására, állagának megőrzésére – ehhez mindenekelőtt funkcióra, pénzügyi fenntarthatóságra és az épület eszmei értékeinek felismerésére és értékelésére van szükség, elsősorban az épületet használók részéről (HEGEDÜS 2013). Aligha véletlen, hogy az előző századokból, egy korábban jelentős szerepet betöltő társadalmi réteg lakó, védelmi és reprezentációs célú ingatlanjai (várak, kastélyok, udvarházak) a 21. században már csak kis mértékben képesek az eredeti céljaikat betölteni, főleg azokat a pusztulási folyamatokat követően, amelyeknek az okai az ingatlanok tulajdonviszonyainak a változásaiban kereshetők. A mindenkori használók értéktudatossága, anyagi ráfordítási lehetőségei és hajlandósága a kastélyok sorsát is meghatározták, főként, ha hosszabb ideig a tulajdonjogi átmenet okozta gazdátlanság az épületeket az időjárás viszontagságainak és az épületek berendezésének és építőanyagainak az eltulajdonításának, valamint az öncélú, rosszabb esetben ideológiai alapú vandalizmusnak is kiszolgáltatta.

A kastélyorsók egyik iránya, ha az egykori tulajdonosok örökösei vagy jogszerűen megvásárló új tulajdonosok a romos épületekbe új életet lehelnek, a régi funkciók mellett vagy helyett profitorientált vendégfogadói funkciót (kastélyszálló, rendezvényközpont) vagy nem-profitorientált látogatási funkciót (múzeum, rendezvényközpont, kiállítóter) telepítenek (KASTÉLY ERDÉLYBEN STRATÉGIA 2016). Az új funkcióknak egyaránt vannak tárgyi, személyi és szervezeti feltételei. Múzeumot alapítani lehet egy már meglévő gyűjteményből, de elképzelhető úgy is, hogy egy meglévő ingatlan belső tereinek kihasználása érdekében merül fel a múzeumalapítás gondolata. A miklósvári Kálnoky-kastélyban létrehozott *Erdélyi Élet Múzeuma*, úgy tűnik, az utóbbi esethez sorolható, mintegy színesítve, gazdagítva Székelyföld és ezen belül Háromszék múzeumi élménykínálatát.

A turisztikai kínálatban megjelenő kastélyok legújabb hasznosítási formái mögött igencsak szerteágazó történetek vannak, amelyek közös nevezője, hogy *valakik, valamilyen megoldást* találtak egy költséges ingatlan működtetésére (NAGY 2013, LIPTÁK – PÉTER 2017, KAPOSZI 2018). Az örökségi, műemlékvédelmi diskurzusokban, azonban olyan épületekről is szó van, amelyekre még nem született megoldás, legalább az állagmegőrzésük, megmentésük szempontjából (NAGY 2005, BICSOK – ORBÁN 2012). A turisztikai piac szereplőit (turistákat, utazásszervező irodákat, turisztikai fogadóstruktúrákba befektetőket) nem elsősorban állagmegóvás és értékmentés orientált gondolkodás vezérli, hanem szolgáltatás-központú gondolkodás, aminek lényege, hogy mennyit ér az élmény, amit egy térben valahol lokalizált objektum felkeresése ígérhet és nyújthat (KOVÁCS 2014, ZÁTORI 2014, BODNÁR 2019)? Az ígélet még jórészt a marketing (kommunikáció) világa, az élmény nyújtása a menedzsmenté, az ezekhez szükséges fogadóképességi feltételek előteremtése a létező és bevonható erőforrásokból már a projektmenedzsmenté.

Ha már eleve felmerül egy kastély tereinek kiállítóhelyként, múzeumként való hasznosítása, akkor az elméleti keret felvázolásához az attrakciómenedzsment (PUCZKÓ – RÁTZ 2011, BODNÁR 2014) és a muzeológia (BERECZKI – SÁGI 2010, WAIACHER 2011) szakirodalma felől célszerű közelíteni, támaszkodva az adott térségről vagy más térségekről szóló hasonló témájú tanulmányokra (NAGY 2013, LIPTÁK – PÉTER 2017, KAPOSZI 2018). Ha a kastélyok működtetőinek szerepébe helyezkedünk, akkor célszerű lehet akár egy társadalomtörténeti, művelődéstörténeti és szociológiai szempontú megközelítés (SZTÁRAYNÉ 2017). *Kié volt, kié most a kastély és mit szándékszik kezdeni vele?* A történeti megközelítés – főként a romániai magyar vonatkozású kastélyok esetében – jogi, politikatörténeti, politológiai és kisebbségkutatási témákat is felvet (az államosítás, a restitúció és a perújrafelvételekkel történő visszaállamosítási kísérletek). Ez utóbbiak legalább annyira gyakorlati problémák is, mint a menedzselésé, hisz ahhoz, hogy egy jogi úton (törvénnyel) műemléknek nyilvánított épület műszaki szempontból az elvárt/tervezett funkciók ellátására alkalmassá lehessen tenni, ahhoz előbb a jogosultság kérdését kell tisztázni.

2. Módszertan

A miklósvári Kálnoky-kastélyban berendezett múzeum egy örökségvédelmi és áttételesen turisztikai attrakciófejlesztési projekt eredménye. A projektgazda vagy ötletgazda eredeti elképzelésének megismerése akkor lehetséges, ha a megfelelő kutatási módszerrel kívülállóként rátalálunk a kastéllyal legszorosabb kapcsolatban levő szereplőkre, azoknak a kinyilatkoztatott gondolatait megtaláljuk másodlagos forrásból vagy közvetlenül személyes megkérdezés, interjú formájában. A társadalomtudományokban és bölcsészettudományokban alkalmazott *kvalitatív* kutatási módszerek közelebb visznek bennünket a jelenség mélyebb tartalmi összefüggéseinek a megértéséhez. A szakirodalmi kutatás során olyan publikációkra is bukkanhatunk, amelyek ezt vagy hasonló primer kutatások eredményeit legalább részben már rögzítették, rálátást engedve a kastélyműködtetés bonyolult összefüggéseire (SZTÁRAYNÉ 2017).

A jelen tanulmányt megalapozó kutatás része egy átfogóbb kutatási projektnek, amelyet a székelyföldi múzeumoknak a turizmusban való részvételét és/vagy bekapcsolódási lehetőségeit, módjait igyekszik feltárni. Ennek egyik részét a *terepbejárás* jelentette, melynek során két alkalommal turistaként végeztem *részvevő megfigyelést* Miklósváron a Kálnoky-kastélyban. Az ekkor készült fényképek elemzése a megfigyelés és leírás elmélyítését teszi lehetővé. A kutatás kiterjedt számos sajtóhír, honlapok, közösségi médián belüli megnyilvánulások átböngészésére, dokumentum- és riportfilmek végignézésére, amelyek megkönnyítették az interjúalanyok kiválasztását és a mélyinterjúk előkészítését. Számos információ felbukkant a mások által készített interjúkban, tudósításokban, de azok összefoglalása, esetenként árnyalása, pontosítása vált lehetségessé a terepbejárással egybekötött és egy esetben online *interjú* lebonyolításával.

A miklósvári kastélynak a desztinációmarketingbe való beilleszkedése kapcsán hasznosnak bizonyultak a Kovászna Megye Tanácsa elnökével, *Tamás Sándorral*, valamint alelnökével, *Grüman Róberttel* (aki egyben a Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület elnöke is) készült interjúk, mint ahogy *Albert Zoltánnal*, a Zabolai Birtok turisztikai tanácsadójával és *Rác Lillával*, az olaszteleki Daniel Kastélyszálló tulajdonos-menedzserével készült beszélgetések is. Egyféle képet nyerhettem a miklósvári Kálnoky-kastély *muzeológusával*, *Lakatos Csillával*, másfajta képet a kiállítás koncepciójának kidolgozásában résztvevő *Várallyai Réka művészettörténésszel*, a koncepcióhoz felhasznált levéltári kutatásokat, falkutatási és régészeti eredményeket is összegző Fehér János művészettörténésszel, és megint másfajta képet a *Szabó Istvánnal*, a *Kálnoky Alapítvány projektmenedzserével* készült mélyinterjúkból. A négy különböző látásmódú szakembernek négy különböző, de összekapcsolódó szerepe volt, illetve van a Kálnoky-kastély örökségesítésében és turisztikai élménnyé való átalakításában. A szerepek időben egymást követték, de a kastélyfelújítás nagy projektje előtti állapotokról viszonylag kevés információ állt rendelkezésre, hisz az említett interjúalanyok akkor kerültek kapcsolatba a kastéllyal, amikor már kész tényként adott volt a „norvég alapos pályázat”. Ez utóbbi egy olyan folyamat, amelyben az örökségesítés „fenti” szereplője a román Kulturális Minisztérium és azon belül is az a projektmenedzsmenst egység, amely az Európai Gazdasági Térség és Norvégia 2012-es örökségvédelmi finanszírozási programját bonyolította.⁸ Az örökségesítés „lenti” szereplői között a legfontosabb a Kálnoky Alapítvány, az általa benyújtott, megnyert és lebonyolított projekt 29 hónap alatt valósult meg, utolsó mozzanata a múzeum megnyitása volt egy konferencia keretében, 2017. április 22-én.

⁸ https://www.fonduri-patrimoniu.ro/proiecte_doc_98_initiativa-de-patrimoniu-muzeul-vietii-transilvanene-fundatia-kalnoky_pg_0.htm; <https://www.eeagrants.ro/en/results-2009-2014/the-museum-of-transylvanian-life> (letöltés 2020. aug. 30.)

Aznaptól kezdve a projekteredmény beépült a háromszéki turisztikai körforgásba, annak az „ökoszisztémának” a részeként, amelyet a hazatért grófi család az évek hosszú sora alatt kialakított és amelynek a folyamatát az 1987-es évig lehet visszavezetni, amikor is – még a romániai kommunizmus sötét éveiben – a Münchenben 1966-ban született gróf először meglátogatta ősei földjét (CSINTA 2015, OLÁH-GÁL 2016, TÜDŐS 2017).

3. Eredmények

A Románia közepén, Kovászna megyében, a Barót városához tartozó Miklósvár falucskában található egykori vidéki vadászkastélyban létrehozott új intézmény neve: az *Erdélyi Élet Múzeuma*. Ez a megnevezés egy ambíciós névválasztás eredménye. A név sugallatára felmerülhet a kastélyban berendezett kiállítás iránt érdeklődőben: mi is Erdély, milyen lehet „az erdélyi” élet, pontosabban kinek az életéről van szó és hogyan lehet mindezt múzeumi formában dokumentálni, megörökíteni és bemutatni? Kastélyként vagy múzeumként tekintünk az új turisztikai objektumra? Vagy egyszerűen csak múzeumi látványosságként egy, a nagyváros zajától távol levő vidéki, természetközeli környezetben levő, méltán műemléknek nyilvánított történelmi épületben. A miklósvári Kálnoky-kastélyban létrehozott *Erdélyi Élet Múzeuma* is egy olyan projekteredmény, amelynek megvalósulásához kellett mindenekelőtt egy projektgazda, egy projektmenedzsmen csapat és természetesen finanszírozási forrás, illetőleg olyan pályázató intézmény, amellyel a projektgazdának meg kellett küzdenie az elképzelések megvalósítása során. Kellettek olyan kutatók, szakértők, akik a műemlék múltját és értékeinek feltárását elvégezték (FEHÉR 2005a,2014), továbbá olyanok is, akik a restaurálási munkálatokat szakszerűen irányították, a kastély belső tereinek berendezésére koncepciót állítottak össze, a gyűjtemény összeállításában szakmai iránymutatást nyújtottak és olyanok is, akik a projektet a projektgazda és a pályázató intézmény kívánalmainak is többé-kevésbé megfelelően kidolgozták és lebonyolították.

A múzeum alapítása és működtetése önmagában egy meglehetősen komplex szakmai-tudományos kérdéskör, de ha egy eleve adott térbeli keret kitöltése, egy felújított, de üres műemléképület funkcióval való felruházását szolgálja, akkor a múzeumnak a sokféle funkciója közül erőteljesen emelkedik ki a *kiállítási kommunikációs* tevékenysége (HERREMAN 2004, KÁRPÁTI – VÁSÁRHELYI 2013). A kiállítások mögött mindig valamilyen koncepciónak kell lenni, hisz eldöntendő kérdés, hogy mit, mivel, kinek és hogyan közöl a kiállítás (PUCZKÓ – RÁTZ 2011)? Egy múzeum nyilván nem csupán a kiállításokról szól, hanem arról az értékmentő, értékörző és dokumentáló munkáról, ami a múzeumi intézményekben a fenntartó által biztosított finanszírozás-bevonástól is függ, hisz a múzeum is, akár állami, akár magánalapítású és fenntartású intézmény, éppúgy gazdálkodó szervezet (BODNÁR 2014, HORVÁTH 2018). A funkciók és feladatok vállalása főként tudományos és szakmai munka esetén magasan képzett szakembergárdát feltételez, amelynek munkahelyi stabilitásához önmagában a lelkesedés és a munkáltató iránti lojalitás még nem elég (BERECZKI – SÁGI 2010). A múzeum is olyan szervezet, amelynek törekvései a saját belső adottságainak kihasználása és a környezetéből adódó körülményekhez való proaktív alkalmazkodás egymásra hatásában valósulhatnak meg. Ha a múzeum egy többszáz éves ingatlanba, egy főúri kastélyba kerül, akkor nem csak a múzeumnak, mint intézménynek, hanem a múzeumépületnek, esetünkben a kastélynak a működtetése is sokoldalú szakmai látásmódot követel meg.

Egy kastélynak a működtetése, az ingatlanfenntartás költségeinek kigazdálkodása is stratégiai és operatív feladategyüttes, amibe a projektek úgy illeszkednek be, hogy lehetővé teszik a környezetből a szervezetbe/intézménybe való erőforrásbevonást. Mindezek kihangsúlyozzák a múzeumvezetők kulturális menedzseri szemléletének szükségességét. (KASTÉLY ERDÉLYBEN STRATÉGIA 2016). Ez nyilván a finanszírozók és a pályázók, támogatás-igénylők stratégiai elképzeléseinek az összehangolását és a projekteknek a külső és belső elvárások szerinti lebonyolítását is feltételezik. Pályázati úton bevont finanszírozásokból újtára lehet indítani egy kastélyban berendezett múzeumot, mint ahogyan az Miklósváron is történt. A „kastélymúzeum” vagy „múzeumkastély” működése a továbbiakban az idegenforgalomba és a rendezvényszervezésbe való bekapcsolódástól függ. 2017. április 22-én Miklósváron, az úgy nevezett „norvég alapos” támogatásokkal restaurált és felújított Kálnoky-kastélyban megnyílt múzeum szakmai hitelesítését a román múzeumi törvény alapján a román Kulturális és Nemzeti Identitás Miniszternek a 2017. november 28-i rendelete igazolja. Ennek kibocsátásához a Kálnoky Alapítvány nevére a *Múzeumok és Gyűjtemények Országos Bizottságának* 2016. október 25-i 6152-es Határozata szolgált alapul. Az alábbiakban tekintem át az ide vezető utat, a kastély és múzeuma rövid áttekintését és az új turisztikai objektumnak a Kovászna megye turisztikai kínálatába való beépülését.

3.1 A múzeumalapítás előzményei: ingatlan és használói

A múzeumnak helyet adó, és csak a 19. századtól kastélyként, korábban kúriaként, udvarházként említett épület első jelentősebb építési fázisa 1648-ra, Kálnoky István miklósvárszéki alkirálybíróra vezethető vissza, aki egy korábbi épület alapjaira építette rá a későreneszánsz stílusú nemesi rezidenciát. A 17. század végén az ő fia Kálnoky Sámuel bővítette, többek között a délnyugati (hátsó) homlokzaton található reneszánsz kiserkély is az ő nevéhez fűződik. Kálnoky Sámuel, aki a Thököly-féle felkelés idején császárpárti szolgálatával tűnt ki, a grófi címet I. Lipót császártól kapta. A család fő rezidenciája a Sepsiszentgyörgy közelében levő Sepsikőröspatakon volt (ahol a másik Kálnoky-kastély még meglehetősen lepusztult állapotban van, FEHÉR 2005b), Miklósvár nyári rezidenciaként, vadászkastélyként volt használatos. Az utolsó miklósvári tulajdonos a Kálnoky-családból Kálnoky Dénes (1814–1888), Miklósvárszék királybírája volt, aki gyermektelenül halt el és így a kastélyt Franciska nevű nővérének fia, altenburgi Seethal Ferenc örökölte. Az ő fia, ifjabbik Seethal Ferenc megbízásából épült 1902–1905 között a látványos neoklasszicista tornác (timpanonos rizalit, 1. ÁBRA). Ifj. Seethal Ferenc halálát követően, ennek sógora Bittó Dénes és gyerekei örökölték, akik 1939-ben eladták a bukaresti Eugen Savunak, az 1937-38 közötti Goga-kormány pénzügyminiszterének. A második bécsi döntés után, 1940 végén Savu a Magyar Királyi Kincstárnak adta bérbe, így a kastélyban egy darabig a Magyar Királyi Honvédség 51/1-2. számú székely határvadász portyázó őrsének volt laktanyája. (FEHÉR 2005a,2014).

Az 1948-as államosításkor, tehát nem a Kálnokyaké volt a kastély, mint a család ősi fészke a sepsikőröspataki kastély, amelyet, viszont az egykori tulajdonos Kálnoky Hugó unokája, Kálnoky Tibor gróf visszaperelhetett a román államtól. Anélkül, hogy elmélyülnénk a grófi család történetében, érdemes megjegyezni, hogy a Kálnoky család sepsikőröspataki ága fiágon kihalt, gróf Kálnoky Félix özvegye, Bees-Chrostin Ludmilla asszony (1851–1928) a két világháború közötti időszakban fogadta örökbe a morvaországi ágból való gróf Kálnoky Hugót (1900–1955), aki a kőröspataki birtok utolsó ura volt (BICSOK – ORBÁN 2012: 316).

Kálnoky Hugó sajtófigyelő és fordítói munkássága miatt nemkívánatos személynek minősült már a királyi Romániában, 1938 karácsonyán csendőri kísérettel, vonattal kitoloncolták az országból, majd két hét múlva a család is követte őt. A „kis magyar világban” is csak egyszer járt vissza a birtokra, amelyre még kitoloncolása előtt Márton Áron püspök révén, az erdélyi (gyulafehérvári) római-katolikus egyházmegyével húszéves bérleti szerződést kötött (CSINTA 2015:16). 1948 után, a miklósvári kastélyban mezőgazdasági termelészövetkezet székháza és a falu művelődési otthona működött, 1974-ben állami pénzen a tetőszerkezetet kijavították, 1989 után Barót város önkormányzata tulajdonába került.

Miután gróf Kálnoky Tibor, édesapjával 1987-ben ősei földjére látogatott, és 1990-es években álmaiból már terveket is szövögethetett, a miklósvári falusi és természetközeli környezet vonzerejének engedelmességgel úgymond „hazatért”. Bár nem itt született és nem itt élt, és bár nem magyar volt az anyanyelve – magyar nemesi származása identitásformáló erejének köszönhetően – megtanult magyarul (OLÁH-GÁL 2016). Feleségül vette dr. Boga Anna marosvásárhelyi állatorvost, családot alapított és miután esküvőjüket 1995-ben a rozzant állapotú ősi miklósvári kastélyban tartották meg, családjával Miklósváron egy rusztikusan felújított (és ma már vendégházként működő) parasztházban is lakott, majd később költöztek Sepsikőröspatakra. Előbb parasztházak felújításával, az „egyszerűség luxusát” hirdetve 1999-ben faluturisztikai vállalkozásba kezdett (*gróf Kálnoky vendégházai*).⁹ 2001-ben megalapította a *Kálnoky Alapítványt*¹⁰, amely a gróf személyes társadalmi kapcsolataira is alapozva kisebb-nagyobb támogatásokat be tudott vonzani karitatív tevékenységek finanszírozásába (a Máltai Lovagrend tagjaként is), többek között roma gyerekek felzárkóztatására (ami például a *Shagya Lovasklub* keretében a sepsikőröspataki *Kálnoky-lovardánál* lovasakrobatikai oktatást is magába foglal) (SOÓS 2013, TŰDŐS 2017).

1999–2004 között a kastélyra vonatkozóan jelentősebb kutatásokra (falkutatás, régészeti kutatás, levéltári kutatások) is sor került (FEHÉR 2014). Mivel állagmegóvási, műemlékvédelmi beavatkozásokra is szükség lett, Barót város 2004-ben a Kálnoky Alapítványnak 49 évre hasznóbérbe adta a miklósvári kastélyt, meghosszabbítva egy korábbi, de rövidebb időszakra szóló szerződést. A Kálnokyak egykori nyári vadászkastélya tíz év múltán, 2014 november és 2017 áprilisa között lebonyolított nagy, 1,173 millió eurós költségvetésű örökségvédelmi pályázati projekt eredményeként¹¹ az *Erdélyi Élet Múzeumának* otthonává vált. A Kálnoky Alapítvány és az INTBAU Scandinavia partnerségében megvalósított komplex projekt elsősorban a műemléképület és parkja restaurálását és rendezését foglalta magában. A múzeumalapításhoz szükséges műtárgybeszerzési, gyűjtemény összeállítási keretösszeg szerényebb volt ahhoz képest, amit egy nagyratörőbb koncepció megkívánt volna. A pályázati kiírás szellemiségének (és a család hagyományos társadalmi elkötelezettségének is) megfelelően a projektnek romafelzárkóztatási és vállalkozási kultúra fejlesztési komponensei is voltak.

⁹ <https://transylvaniacastle.com/> (letöltés 2020. 08. 14.)

¹⁰ <https://kalnoky.org/> (letöltés 2020. 08. 14.)

¹¹ https://www.fonduri-patrimoniu.ro/proiecte_doc_98_initiativa-de-patrimoniu-muzeul-vietii-transilvanene-fundatia-kalnoky_pg_0.htm; <https://www.eeagrants.ro/en/results-2009-2014/the-museum-of-transylvanian-life>

3.2 A múzeum terei és berendezése

A kastély története a Kálnoky család történetével legalább 1648-tól 1939-ig fonódott össze, Kálnokyak (és leányági leszármazottaik) építették és alakították évszázadokon át (a 17. század közepétől a 20. század elejéig). FEHÉR János művészettörténész kutatásai (FEHÉR 2005a, 2014) alapján rajzolódik ki az épület építéstörténete, továbbá az, hogy egykor milyen berendezése lehetett a kastélynak. A kiállítási pannók egyikén, az *Impresszumban* foglaltak szerint Várallyai Réka művészettörténész koncepciója alapján rendezték be a kastély egyes helyiségeit, igaz, hogy nem minden valósult meg az eredeti elképzelések szerint, amiben a pályáztató intézménnyel folytatott egyeztetési kényszerek is belejártak. A látogatási útvonal mentén nem időrendi sorrendbe helyezett kastélytörténetet, nem is családtörténetet, nem is életmódtörténetet ismerhet meg a látogató. Ezek helyett az egyes helyiségek sajátos hangulata, a belső tér adottságaihoz igazodóan elhelyezett tárgye gyűttesek látványa köti le a látogató figyelmét, attól függően is, hogy a tárlatvezető milyen sorrendben, milyen részletességgel mutatja be élszóban a kiállított értékeket. A miklósvári kastély épülete északnyugat–délkelet csapásiránnyal helyezkedik el a falu északkeleti peremén egy 4,2 hektáros parkban, tőle délre csörgedezik egy kis patak. Az épülethez a 131-es megyei útról egy kovácsoltvas kapun át belépve, vadgesztenye-fasor alatt jutunk egy tágas gyepes udvarra.

A kastély kertjének nagyobb gyepes felülete a keleti oldalon van, innen nyílik teljes rálátás a 43 m hosszú épületre, amelynek közepén egy 1902–1905 között épült, két pillérre és 6 vörös oszlopra támaszkodó, timpanonnal (háromszögletű oromdíszsel) díszített neoklasszicista tornác uralja a főhomlokzatot, két oldalán egy-egy báboskorláttal ellátott kőlépcsős feljáróval (1. ÁBRA). A timpanonban a kőbefaragott Kálnoky-címer látható.

1. ábra: A miklósvári Kálnoky-kastély keleti homlokzata

Forrás: saját fotó (2020.08.12)

A múzeumlátogatás az 1695-98 között, Kálnoky Sámuel által a korábbi, 1648-50 között épült udvarházhoz hozzáépített árkádos tornácról indul, ahova az északkeleti rizalit alatti lépcsősoron lehet feljutni. A tornácról a látogatási útvonal mentén 5 helyiség követi egymást, az elsőből és az ötödikből jobbra, azaz nyugati irányba a tornyokban levő hálószobákba lehet belépni.

Az első helyiség a *biedermeier szalon* 19. századi bútorzattal, egy zongorával és egy rekonstruált zöld mázas későreneszánsz rácsmintás habán csempekályhával, amelyet a többivel együtt a *Bikfalvi Csempemanufaktúrában*¹² Péter Alpár képzőművész állított elő. Itt is, és a többi helyiségben is a falakon olyan török szőnyegetek láthatunk, amelyek egy részét dr. Madaras Sándor marosvásárhelyi műgyűjtő bocsátott az Alapítvány rendelkezésére. A második szoba, tehát a biedermeier szalonhoz kapcsolódó lakályos hálószoba abban az északnyugati bástyában, amit 1699–1703 között Kálnoky Sámuel építtetett és az 1802-es pusztító földrengés után özv. Kálnoky Józsefné, ürmösi Maurer Juliánna javíttatott ki (FEHÉR 2014).

A harmadik helyiség a tágas (10x7 m-es helyiség) *Nagypalota*, amelynek berendezései között az állítólag a Kálnokyak kőröspataki kastélyából származó és most a Székely Nemzeti Múzeumtól letétbe kapott rokokó tükör, egy 2015-16 között készült angyalfejes reneszánsz csempekályha. Mellette a köpecsi és nagyajtai unitárius gyülekezetektől kölcsönzött és vitrinben kiállított 17. századi ón- és ezüstkannák (klenódiumok), alattuk egy nagy láda és hátasszékek, egy étkező asztal, székekkel és egy szintén Kőröspatakról származó kredenc látható, habán kerámiatányérok másolataival. A terem büszkesége egy 17. századi csemlaló replikája, kevésbé szerencsés elhelyezéssel hiszen, ha a teteje fel van nyitva, takarja az építtető és grófi címet megszerző nagy ösnek, Kálnoky Sámuelnek az 1703-ban készült egészalakos képének a másolatát. Ezt a nagytermet szokták egyes rendezvények díszterméül használni, a belépést a neoklasszicista tornácról téve lehetővé, ami egyébként nem része a vezetett látogatási útvonalnak. A teremben néhány olyan pannó is van, ami tömött szövegben ismerteti a Nagypalotát, az „erdélyi művészet szabadságát.” Itt van a kiállítás *Impresszumát* tartalmazó pannó is, valamint egy fényképről a Kálnoky-családdal baráti kapcsolatot ápoló brit trónörökös, Ő Királyi Felsője, Charles walesi herceg és barátai tekintenek a látogatóra. Itt látható azoknak az adományozóknak a listája is, akik a kastély felújításában a Kálnoky Alapítványt segítették.

Az úgynevezett *Asszony házában* a zárt kiserkély biztosította fényesebb részben csipkéző sarok található, női bábu kezében hímzéssel, odébb egy vitrinben üvegcsékben növényi kivonatokból készült illatvizek két régi könyv és mívesen megmunkált ezüstözött ónkannák társaságában. A szoba egyik díszé itt is a rekonstruált zöld színű, késő reneszánsz brokátmintás habán kályha. Az ötödik helyiség az *Úr háza*, amelyet szinte ural a kastélyban huzamosabb ideig lakó Kálnoky Dénes egészalakos arcképe, alatta a gróf egykori, 19. századi íróasztala, az ablak mellett könyvespolc és fölötte, előtte a földön szarvastrófeákkal. A szoba másik oldalán ágy, utazóláda, fegyverek (vitrinben szablyák és egy török pajzs), lándzsák alig láthatóan a sarokban, hisz részben takarja az úgynevezett mashrabiya, egy vélhetően Kálnoky Dénes észak-afrikai útjáról hazakerült és a nagyajtai unitárius lelkész által egy kerítésből kimentett faragott faerkély-rácsoszat, továbbá egy utazások során használt, hordozható toalett.

Az *Ónémet szalonba* átlépve egy hangulatos teázó sarok bővíti el a látogatót asztalkával, teázókészlettel, kényelmes fotellel, kanapé mívesen faragott háttámlával, könyvespolc 20. századi magyar könyvekkel, egy másik kanapé a habán kályharekonstrukció mellett vonja magára a figyelmet. A falakon Szekeres Attila, sepsiszentgyörgyi heraldikus által festett nemesi címerek reprodukciói, többek között a híres erdővidéki heraldikus, Köpeczi Sebestyén Józsefé is. A sűrű szövegű pannó a *Székelyföldi Nemesi Címerekről* a türelmes és eléggé kíváncsi látogató figyelmét néhány perc erejéig igénybe veheti. E szalonból is nyílik egy hálószoba, ahol a berendezés otthonos hangulata mellett a boltíves mennyezet is leköti az érdeklődő figyelmét.

¹² <https://www.bikfalvicsempe.com/gyujtemeny-collection> (letöltés 2020. 09. 21.)

A látogatási útvonal a kastély földszinti részéről a déli oldalon vezet le a pincébe, ahol elég szűkös térben, a délnyugati bástyában került elhelyezésre a kastély építéstörténetét dokumentáló anyag, valamint egy vitrinben régi oklevelek másolatai, az ásatások során előkerült csempetörödékek, amelyek a csemperekonstruksiókhoz is alapul szolgáltak. *A miklósvári kastély és építői* című kiállítási pannószorozat a látogatási útvonal utolsó előtti állomásán kapott helyet. Ez azért nem szerencsés, mert addigra a látogatók a látványjellegű információkkal telítődnek s kevésbé maradnak fogékonyak a 7 pannónyi szöveges, igaz, hogy helyenként rekonstrukciós rajzokkal megtört információk befogadására. A tárlatvezetés során ezen információknak viszonylag kis része adható át. A kiállítási kommunikáció hatékonysága szempontjából a pannók szerkesztése és elhelyezése is más megoldást igényelne. Az igencsak fontos és hiteles, tudományos kutatásokon alapuló tartalom másfajta audiovizuális megoldásokra is támaszkodhatna (HERREMAN 2004, BERECKZI – SÁGI 2010, PUCZKÓ – RÁTZ 2011, KÁRPÁTI – VÁSÁRHELYI 2013, BODNÁR 2019).

Átlépve a régi eszközökkel berendezett konyharészbe, kissé „kilóg a sorból” egy inox mosogatókagyló, ami megtöri a régies hangulatot, mint ahogy a múzeumi shopként elképzelt helyiségben is az új és ásványvízmárkás feliratos hűtőszekrény is furcsán illeszkedik a régi konyhaszekrény és a polcokon elhelyezett kézműves tárgyak társaságába. Úgy tűnik, ennek a múzeumi shopnak a szerepét a faluban, a főút mellett szépen restaurált és berendezett *Stone Pub* vette át, ahol egyébként is a múzeumi belépőt meg kell váltani. Az épületből való kilépés előtt, az egykori pincebeli kút kávéja mellett egy szépen restaurált pincehelyiségbe lépünk, amit középen egy nagy asztal ural, a falak mellett Erdély három nemzetiségére (magyar, szász, román) utaló népies enteriőr-részletek, egy Kálnoky-címeres szabadtűzű fűtős-cserepes tűzhely, ami szintén a Bikfalvi Csempemanufakturában készült, 2017-ben. Az épület északi végének pinceszintjén további asztalok találhatóak, rendezvények esetén hangulatos sarkokat képeznek. A bástya alján elfordítható faretesszelkkel lőrések nyílnak egykori védelmi funkciót sugallva. A látogatói útvonal a kastély nyugati oldalán a zárt kiserkély mellett tér vissza a külvilágba, a kastélypark peremét képező patakocska és a közelében helyre állított tavacska, valamint a rajta kialakított filagória mellett vezetve a kis angolkert-rekonstrukcióhoz. Az épületre így északnyugati irányból nyílik a legjellegzetesebb képet nyújtó rálátás (2. ÁBRA).

2. ábra: A miklósvári Kálnoky-kastély északnyugatról nézve

Forrás: saját fotó (2020.08.12)

A múzeummá alakított kastély egyben rendezvényhelyszínként is szolgál. Pincéjében 20-22 fő ebédlőasztal, udvarán pályázati forrásból finanszírozott 250 férőhelyes rendezvénysátor szolgálja a közösségi és magáneseemények ünnepélyes vagy családi hangulatban való megszervezését. Két ízben voltak már *Reneszánsz Napok*, de a 2020-ra tervezett esemény a koronavírus-járvány miatti létszámkorlátozások miatt nyár helyett őszi időpontra halasztódott. Olykor a Nagypalota díszterme is használható kulturális, szakmai vagy éppen szórakozást szolgáló rendezvényre, mint amilyen a 2020 februárjában megszervezett *I. Erdélyi Álarcosbál* volt a fiatal nemeseket tömörítő Ante Portum Egyesület szervezésében. 2020. szeptember 17-én viszont, a kastély udvarán került megszervezésre a *Visit Covasna Gála*, amit a Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület, a Kovászna Megye Tanácsa és a Kovászna Megyei Kereskedelmi és Iparkamara közösen szervezett meg, díjazva a 2019-ben jó teljesítményeket elért háromszéki turisztikai vállalkozásokat és vendéglátó szakembereket.

3.3 Beépülés a térségi kínálatba: „Kúriák földje, Háromszék” és a „nemesi turizmus”

Kúriák földje, Háromszék címmel 2005-ben Sepsiszentgyörgyön jelent meg egy könyv (NAGY 2005), majd 2011-ben újra kiadták és aminek a címe azóta egy vezérgondolattá vált a háromszéki épített örökségről és turisztikai vonzerőről szóló közéleti és turisztikai diskurzusokban. A könyv címéből a társadalmi kommunikáció különböző formái oly módon termeltek egy vezérgondolatot, hogy egyre több közszereplő (politikus, kulturális intézmények vezetői, munkatársai, újságírók) használja különböző kontextusokban a kifejezést. Egy viszonylag friss példa, másfél évtized után az egyik regionális napilap által indított sorozat, a *Kincsesládánk, Erdély* riportja, amelynek alcíme: „*a háromszéki kúriák nemcsak építészeti gyöngyszemek, életérzést közvetítenek*” (KOVÁCS 2018).

Az építészek, művészettörténészek, néprajzosok, művelődésszervezők, muzeológusok által *értékként* megjelenített ingatlanállomány használhatóságától, műszaki és esztétikai állapotától függetlenül a közösségi (és nemzeti) *identitást* is kifejező értékhalmoz, amelyet fel kell mutatni, amire büszkének kellene lenni. Ez a gondolat, üzenet bekerül a desztinációmarketinget alakító szakmai gondolkodásba és diskurzusba, mintegy brand-szerűséget, márka-jelleget, identitást sugallva a külső szemlélőnek. A „*kúriák földje*” románul és angolul is használatba került, legfeljebb nem Háromszék román megnevezésével (Trei Scaune), hanem a mai megye nevéhez társítva¹³. A kúria és a kastély, tehát eredetileg két rezidenciális funkciójú épülettípus, amely elsősorban az építészek, művészettörténészek, néprajzkutatók figyelmét keltették fel sajátosságos tudományos és esztétikai értékeik révén (KÓNYA 2005; RUSZ-AJTONY 2018). Az útikönyvírók szintén beszélnek a műemlékké nyilvánított helyi épített örökségekről (KISGYÖRGY 2000), mintegy sugallva, hogy azok felkeresése a látogató számára érdemes, hisz esztétikai vagy kognitív élményben részesülhet. Ahogy a székelyföldiségnek is van egyfajta egzotikuma a Románia többi tájaitól különböző nemzetiségi kultúra által, az itteni kúriáknak és kastélyoknak is sajátosságos turisztikai vonzereje van, ami vélhetően más hangsúlyokat kap a különböző turisztikai küldő piacokon.

¹³ „Pe lângă denumirea istorică de Trei-Scaune, județul Covasna mai este cunoscut și drept Ținutul Conacelor” („A Háromszék történelmi megnevezés mellett Kovászna megye úgy is ismeretes, mint a Kúriák földje”) <https://visitcovasna.com/ro/places/tinutul-conacelor-txgcu-jh38wunw>; „Besides the historic name of “Three-Seats”, Covasna County is still also known as the Land of Mansions” <https://visitcovasna.com/en/places/tinutul-conacelor-txgcu-jh38wunw> (letöltés 2020. aug. 14.)

A kúriák és kastélyok turisztikai hasznosítása kapcsán, a Háromszéket népszerűsítő promóciós megnyilvánulásokról szóló híradásokban találkozhatunk a *nemesi turizmus* vagy nemesi vendéglátás kifejezéssel (KOVÁCS 2017, BÍRÓ 2020). Annak ellenére, hogy a kifejezést a megyei magyar politikai elit és helyi turisztikai szereplők is használják, nincs látható jele annak, hogy ez mögött kiforrott turisztikai *termékfejlesztési* koncepció lenne. A Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület honlapján szereplő üzenet: „*Figyelmükbe ajánlunk három nemesi desztinációt Kovászna megyéből, ahol történelem, hagyomány, pihenés és romantika várja Önöket. Kezdődhet az utazás, távol a városi tömegtől, a kastélyok és kúriák csendes és vendégszerető vidékén.*”¹⁴ (kiemelések tőlem). Az ajánlásban, tehát a „nemesi desztináció” olyan épített örökségi elemekre épülő kínálatra utal, ahol az élményígéret a városi tömegtől távol, a csendes és vendégszerető vidék a kastélyok és kúriák környezetét, miliójét jelentik.

A vendégeket itt egyfelől a történelem és hagyomány, másfelől a pihenés és romantika várja. Élményfogyasztási szempontból itt egyrészt a kognitív és esztétikai motivációkhoz, de ugyanakkor fiziológiai motivációkhoz (pihenéshez) kapcsolódó igények megcélzásáról van szó. Nyilvánvalóan, a „romantika” itt nem az adott stílushoz kapcsolódó művészettörténeti értékek tanulmányozását sugallja, hanem a vendég elmerülését egy, a mindennapjaitól teljesen különböző, szinte mesebeli világban. A romantika hívószó az *eszképzimust*, a jelenből való kiszakadás és a múltból alkotott fantáziavilágban való elmerülés lehetőségét ígéri (ZÁTORI 2014, BODNÁR 2019). A motivációs tényezők között említésre méltó a presztízs, a nemesi vendéglátásban való részvétel státusz-szimbólum jellege, hisz a termék pozicionálásának része az is, hogy „nem mindenki engedheti meg magának”, azaz nem tömegturisztikai termékről, hanem exkluzív jellegű szabadidő-eltöltésről van szó, „nem átjáróház” jellegű környezetben. Amint ez egyik interjúalanyom közléséből is kiderült, a kastélyszállóvá alakított kastély meglátogatásának korlátozása éppen abból adódik, hogy zavaró lenne a szállóvendégek számára, ha a kastélyt felkereső látogatók bámulnák őket. A kíváncsiskodó turistatekintetnek való kitettség a nemesi családok mindennapjait is zavarná, amennyiben nem vállalkoznak arra, hogy saját magukat, nemesi mivoltukat és identitásukat bárki számára mutogassák. Leegyszerűsítve mondhatjuk: a bárói, grófi kastély lehet attrakció, de maga a báró vagy gróf és családja kevésbé.

Kovászna Megye Tanácsának alelnöke, aki egyben a *Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület* elnöke is azt nyilatkozta a Magyar Szó Online újságírójának, hogy „*miután sok kúria és kastély bekerült a turisztikai körforgásba, és beindult a nemesi vendéglátás, sokan jönnek a térségbe azért, hogy felidézzék a régi idők szellemét, egykori nemesekként töltsenek pár napot Háromszéken*” (KOVÁCS 2018). A szakmai szervezetet irányító és képviselő politikai szereplő értelmezésében a vendég egykori nemesnek érezheti magát – akkor is, ha Zabolán a nemesi család alkalmazottai szolgálják ki, akkor is, ha Olaszteleken professzionális, de nem nemesi hátterű új tulajdonos szolgáltató nyújtja a nemeseknek kijáró kényeztetést és a nemesi múltból való tudást, és hogy valamit felidézhesen a régi idők szelleméből. A „régidők szellemének” tartalmáról vélhetően eléggé eltérő elképzelések lehetnek a különböző küldötéségekből érkező és különböző szociokulturális háttérrel érkező vendégek körében.

¹⁴ - Három kihagyhatatlan kastély Kovászna megyéből. <https://visitcovasna.com/hu/places/trei-castele-de-vizitat-in-judetul-covasna> (letöltés 2020. 09. 12.)

A gond akkor van, ha a kedves vendég, kirándulgatása során az épített örökség kevésbé szerencsés elemeivel, lerobbant és gazdátlan kúriákkal, romladozó kastélyépületekkel, tönkretett kastélykertekkel is találkozik, akkor az élménye nem örömteli lesz, hanem szomorúsággal terhelt, a kirándulás hozadéka a múlt visszasságainak nyomaival, a pusztulás lehangoló látványával való szembesülés lesz. Erre a desztinációmarketing szereplőinek pedig fel kellene készülniük legalább azzal, hogy valamiféle optimista választ adjanak a vendégek, látogatók igencsak valószínűsíthető kritikus, értetlenkedő kérdéseire. Remélhető ugyanakkor, hogy az értékfeltárási és örökségvédelmi kezdeményezések egyre több esetben találkoznak az ingatlanok jogi hátterének tisztázásával. A tulajdonosok elképzeléseit erősítő szakmai és társadalmi szerveződések (Pont Csoport Kastély Erdélyben nagyprojektje, Kastély Erdélyben Koalíció, Castellum Alapítvány, Háromszéki Kúriák és Kastélyok Egyesülete) támogatásával a finanszírozási lehetőségeket kihasználni képes projektmenedzsment tudás is elérhetővé válik (KASTÉLY ERDÉLYBEN STRATÉGIA 2016).

A „*kúriák földje*” képzete alá összevont kastélyok és kúriák közül egyelőre viszonylag kevés szerepel a turisztikai körforgásban ténylegesen látogatott, látogatható vonzerőként. Ezek közül, természetesen kiemelt jelentőséggel bír a Zabolai Birtok és az olaszteleki Daniel-kastély, valamint Kálnoky grófok miklósvári uradalma, ahol a reneszánsz kastély múzeumként látogatható, míg a szálláshelyként való „fogyasztás” igazából falusi vendégházakban zajlik: „*A Kálnoky gróf gondosan felújított vendégházai, Miklósváron, valamint a reneszánsz kastély (az Erdélyi Élet Múzeuma) a középkor varázsát őrzik, és régóta elfeledett időkbe vezetnek. Gróf Kálnoky Tibor a walesi Károly herceggel működik együtt Románia hagyományainak, építészeti és természeti értékeinek megőrzésében.*”¹⁵ – így, hangzik a promóciós üzenet, ahol a varázshoz a „középkori” jelzőt társították, holott a későreneszánsz már igazából az újkorhoz tartozik. Csakhogy az „újkor” kifejezésnek már nem volna az a misztikuma, mint a középkornak, ami a turisztikai promóciós nyelvezetben valami időben távoli, letűnt világot idéz, akárcsak a romantikus fantáziavilág, takarva azokat a társadalmi egyenlőtlenségi, közegészségügyi, közbiztonsági viszonyokat, amelyek a jelenkorinál jóval kellemetlenebbek lehettek, vagy legalábbis a mai kényelemhez szokott embert bizonyára nem vonzanák. A középkori mitizálás helyett azonban az *Erdélyi Élet Múzeuma* 17., 18. és 19. századi tárgyakkal az újkori nemesi élet mindennapjaiba, lakáskultúrájába enged betekintést. Az, hogy valójában a Kálnoky család egyes tagjainak milyen közéleti, politikai vagy kulturális szerepük volt a háromszéki, erdélyi vagy éppen a Habsburg Birodalom, az 1848–49-es szabadságharc, majd az Osztrák–Magyar Monarchia idejében, az legfeljebb egy-két mondatban a tárlatvezetés során, például Kálnoky Sámuelről vagy Kálnoky Dénesről készült festmények vagy az ő fennmaradt, előkerült tárgyaikhoz kapcsolódóan hangozhat el.

A megyei promóciós honlapról ajánlott további információkat kínáló link,¹⁶ már nem a kastély, hanem az „*Erdély autentikus varázsát*” élményként kínáló grófi szolgáltatás együttes felé vezet, amelynek csomagajánlatokban nyilván része a kastély (illetve az abban működő múzeum) meglátogatása is. A vendégfogadás, az elszállásolás és étkeztetés a grófi tulajdonban működtetett és szépen konzervált-felújított miklósvári parasztházakban történik. A promóciós honlap nyitóoldalán a gróf parasztházai mellett Charles, Walesi Herceg zalánpataki „menedékhelye” és a Baróti-hegység lankás tájait hasznosító lovaglós vakációs ajánlat is szerepel.

¹⁵ Három kihagyhatatlan kastély Kovászna megyéből. <https://visitcovasna.com/hu/places/trei-castele-de-vizitat-in-judetul-covasna> (letöltés 2020. 09. 12.)

¹⁶ <https://transylvaniancastle.com/>

Ez utóbbi kiváló lehetőség a Kálnokyak sepsikőröspataki és miklósvári birtokainak lovastúra keretében való megismerésére, továbbá a hegyek között eldugott Zalánpatak természetközelségének, autentikus vidékiségének az élvezetére. A walesi herceg által megvásárolt ház egy olyan különleges faluturisztikai attrakció, ami a presztízsmotívumot viszi bele az „egyszerűség luxusába” (CSINTA 2015).

A megyei turisztikai egyesület a desztinációmarketing üzenetekben ígéri, a Zabolai Birtok gazdái és az olaszteleki Daniel-kastélyszálló működtetői *ígérik és nyújtják is* a nemesi turizmus fogalma alá sorolt élményszolgáltatást. Miklósvár esetében másról van szó. A nemesi múlt emlékei egy nemesi család egykori kastélyában, amit a tulajdonos várostól kellett bérbé venni, egy nemesi család magánalapítású múzeumában *nem nemesi vendéglátásban* részesül a látogató, hanem a kulturális örökségturizmus sajátos látványosságát fogyasztja tárlatvezetési szolgáltatás keretében vagy audioguide-ot használva.

A múzeumlátogatási élmény térben és időben korlátozottabb, mint a nemesi vendéglátásban részesülni, akár úgy, mint Olaszteleken, ahol a nemesi stílust hozó kastélyszállóban érezheti a vendég saját magát nemessé változni, akár úgy, mint Zabolán, ahol a grófi család ma élő tagjaival is véletlenül találkozhat (Zabolán a Mikes-birtokon a 20. század eleji új kastély szolgál vendégfogadásra, a régi kastély a grófi lakhely). A miklósvári Kálnoky-kastélyban kialakított *Erdélyi Élet Múzeumában* a látogató a tárgyakon és egy autentikusságra törekvő, megrendezett kiállításon keresztül a nemesi *múltat* ismeri meg. Ha nem is garantáltan, de nagy eséllyel láthatja Háromszék egy különleges és eléggé mediatisztált személyiségét, a „hazatért grófot”, aki a média különböző csatornáin keresztül megszólaltatva szintén a látványosság részévé válik, olyan szereplővé, aki személyén keresztül mintegy élő örökségként jelenik meg az erdélyi múltból és az egykori arisztokrácia szerepéről elmélkedő szemlélő számára.

4. Következtetések

Románia közepén, Kelet-Erdélyben, a Székelyföldön található kis magyar falu, Miklósvár azáltal válik nemcsak Háromszék, hanem Erdély egyre ismertebb településévé, hogy a Németországban született és felnőtt koráig Nyugaton élő gróf Kálnoky Tibor, visszatérve ősei egykori szülőföldjére a román államtól jogi úton visszaszerezte az egykori birtokok egy részét és Barót városától haszonbérbe vette az ősei által épített későreneszansz stílusú 17. századi kastélyt. A miklósvári kastély 2004-ben koncessziós szerződéssel került önkormányzati tulajdonból a Kálnoky Alapítvány kezelésébe. Az Alapítvány 2014–2017 között az Európai Gazdasági Térség és Norvégia finanszírozási Mechanizmusa keretében, *A kulturális és természeti örökség megőrzése és revitalizációja* című 2012-es romániai pályázati programja támogatásával restauráltatta a kastélyt és kertjét, a műemléképület belső tereiben pedig egy olyan múzeumi kiállítást rendeztetett be a bevont szakemberek segítségével, amely az *Erdélyi Élet Múzeuma* név alatt az erdélyi nemesi életmódból próbál ízelítőt adni és látogatási élményt nyújtani a kastélymúzeumot felkereső látogatóknak.

A kastély önmagában egy épített örökségi érték. Felújítása, megmentése önmagában is sikertörténet. A felújításhoz kellett a külső segítség, de a fenntartáshoz is szűkös a látogatásokból származó bevétel. További (például rendezvények révén történő) bevételi forrásokra és a látogatószám növelésére egyaránt szükség van, a kisebb-nagyobb fejlesztésekhez további pályázati források, személyes és alapítványi támogatások megszerzése is szükséges a Kálnoky Alapítvány számára. A miklósvári Kálnoky-kastély és a benne működő kiállítás egy sikeres épített örökségvédelmi projekt eredményének tekinthető, ugyanakkor olyan turisztikai látványosságnak is, amely hozzájárul Románia egyik magyar többségű megyéjének, Kovászna megyének az ismertségének a növeléséhez is.

A romániai magyar nemzeti kisebbség Kovászna megyén belüli közösségeinek érdekvédelmét is felvállalva, a megye magyar politikai elitje vezeti a megyei közigazgatási intézményrendszert (megyei tanácsot és annak alárendelt közintézményeket), beleértve a Kovászna Megye Turizmusáért Egyesületet is. Ez utóbbi a megye desztinációmá케팅jében a „*Kúriák földje, Háromszék*” szlogennel és célzott má케팅kommunikációs kampányokkal segíti az épített örökségi értékek feltárását és társadalmi megbecsülését. Ugyanakkor támaszkodik is azokra a turisztikai szolgáltatásokra, amelyek a kúriák és kastélyok köré szerveződnek, akár vendégfogadó egységekként, akár attrakciós szolgáltatásokként.

Kálnoky Tibor grófi címe szimbolikus tőkeként értelmezhető, számára inkább a személyes, családi és társadalmi identitás hordozója, a desztinációmenedzsment számára pedig olyan humántőke, amely az épített és tárgyi örökséget élőbbé, autentikusabbá teheti a látogatók számára. Ez nem jelenti azt, hogy a gróf és családja maguk is a turisztikai attrakció részévé válnak, de *a család imázsa és* – még nem nagyon népszerűsített, de több évszázadra visszanyúló – *története* olyan erőforrás, amely további tartalékokat rejt a háromszéki és székelyföldi örökségturizmus számára.

A terepbejárás, résztvevő megfigyelés és a kastélymúzeum működtetésében érintett szereplőkkel készített mélyinterjúk alapján megállapítható, hogy – néhány más sikeres kastély- és kúriahasznosítási projekt mellett – a miklósvári Kálnoky kastélyban létrehozott *Erdélyi Élet Múzeuma* példája biztató lehet a még megmenthető erdélyi műemlékek védelmét és turisztikai hasznosítását felvállaló szereplők számára is. A Zabolai Birtok máketingtanácsadója szerint a háromszéki kastélyhasznosítási törekvések azért lehetnek piacképesek, mert elhelyezkedésük és designelemeik egyediek tudnak lenni, amellet, hogy hasonló koncepción alapulnak. A vidék kastélyturisztikai kínálata nem telített, így a relatív versenyhelyzetben még nem nyomottak az áraik, nem kell olyan szintű má케팅kommunikációs erőfeszítéseket tenni, mint azokban a közép- vagy nyugat-európai térségben, ahol számos nemesi lakot, kastélyt vagy udvarházat sikeresen integráltak már a turizmuspiaci körforgásba.

Tanulmányomban igyekeztem rávilágítani azokra a szereplőkre és szerepekre, amelyek az erdélyi örökségturizmus, ezen belül a kastélyturizmus számára megkerülhetetlenek, a számos megrázkódtatás után és mellett, a lepusztult műemlékek sorsa az ambíciós és a szakmai-közösségi hálózatokba bekapcsolódó tulajdonosok erőfeszítései révén jobbra fordulhat. Nem csak a műemlékvédelem, hanem a turizmusra alapozó gazdasági fejlődés érdekében is.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány megírásának alapjául szolgáló kutatást az MTA *Domus szülőföldi ösztöndíjprogramja* által támogatott, *Múzeumok a Székelyföld turizmusában* projekt keretében végeztem. Köszönöm a támogatást, továbbá köszönöm interjúalanyaimnak Lakatos Csillának, Várallyai Rékának, Rác Lillának, Szabó Istvánnak, Fehér Jánosnak, Tamás Sándornak, Gruman Róbertnek, továbbá adatközlőimnek, Albert Zoltánnak, Kinda Istvánnak, Demeter Zoltánnak szíves közreműködésüket.

Irodalomjegyzék

- BERECZKI, I. – SÁGI, I. (szerk.) (2010): *Múzeumvezetési ismeretek 1.* Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre
- BICSOK, Z. – ORBÁN, Zs. (2012): „*Isten segedelmével udvaromat megépítettem...*” *Történelmi családok kastélyai Erdélyben.* Gutenberg kiadó, Csíkszereda
- BODNÁR, D. (2019): Múzeumi látogatói élmény. *Turizmus Bulletin.* 19. 3. pp. 38–51.
- BODNÁR, D. (2014): Örökségturisztikai attrakciók menedzsmentje. In: JÁSZBERÉNYI, m. (szerk.): *A kulturális turizmus sokszínűsége.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, pp. 65–77.
- BROWN, K. (2019): Museums and Local Development: An Introduction to Museums, Sustainability and Well-being. *Museum International.* 71. 3–4. pp. 1–13.
- CSINTA, S. (2015): *Erdély újranemesítői (Arisztokraták honfoglalása I.).* Heti Válasz Kiadó
- FEHÉR, J. (2014): *Castelul Kálnoky din Micloșoara (jud. Covasna).* *Studiu de istoria artei.* Sfântu Gheorghe.
- FEHÉR, J. (2005a): Kálnoky kastély. Miklósvár. In: NAGY, B. (szerk.): *Kúriák földje, Háromszék.* Kovászna Megyei Művelődési Központ, Sepsiszentgyörgy. pp. 148–153.
- FEHÉR, J. (2005b): Kálnoky kastély. Sepsiköröspatak. In: NAGY, B. (szerk.): *Kúriák földje, Háromszék.* Kovászna Megyei Művelődési Központ, Sepsiszentgyörgy. pp. 50–54.
- HEGEDÜS, CS. (2013): Mit mentünk, miért és kinek? Magyar kastélyjövő Erdélyben. *Korunk.* 24.6. pp. 14–16.
- HERREMAN, Y. (2004): Display, Exhibits and Exhibitions. In: BOYLAN, P. (ed.) *Running a Museum: A Practical Handbook.* ICOM, Paris. pp. 91–104
- HORVÁTH, A. (2018): Határhelyzetek és kulturális törésvonalak a turizmus szolgálatában. Gondolatok a szépvízi történelmi kiállítás koncepciójához. In: NAGY, J. (szerk.): *A határvédelem évszázadai Székelyföldön. Csíkszék és a Gyimesek vidéke. Szépvízért Egyesület, Szépvíz.* pp. 334–355.
- HUSZ, M. (2007): *Hét fejezet az örökségturizmusról.* PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrásfejlesztési Kar, Pécs
- IRIMIÁS, A. – MITEV, A. – MICHALKÓ, G. (2020): The multidimensional realities of mediatized places: the transformative role of tour guides. *Journal of Tourism and Cultural Change.* 18. pp. 1–15.
- JAKAB, A. Zs. – VAJDA, A. (2018): Örökség: etnicitás, regionális identitás és territorialitás. In: JAKAB, A. Zs. – VAJDA, A. (szerk.): *A néprajzi örökség új kontextusai. Funkció, használat, értelmezés.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. pp. 7–28.
- KAPOSI, Z. (2018): Az épített örökség szerepe a turizmus fejlesztésében. A kastélyhasznosítás tapasztalatai Somogy megye mintáján. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok.* 3. 3. pp. 18–27.

- KÁRPÁTI, A. – VÁSÁRHELYI, T. (2013): *Kiállítási kommunikáció. Tudomány – kiállítás – kommunikáció*. Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest
- Kastély Erdélyben Stratégia 2016–2025* (2016). PONT Csoport, Kolozsvár
- KISGYÖRGY, Z. (2000): *Kovászna megye. Útikönyv*. Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda
- KISS, D. (2019): Kastély a faluban. Kísérlet az épített örökség és annak társadalmi környezete vizsgálatára. In: JAKAB, A. Zs. – VAJDA, A. (szerk.): *Változó ruralitások. A vidékiség mai formái*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. pp. 237–247.
- KÓNYA, Á. (2005): Háromszéki kúriasorsok a múltó idóben. In: NAGY, B. (szerk.): *Kúriák földje, Háromszék*. Kovászna Megyei Múvelódesi Központ, Sepsiszentgyörgy. pp. 7–33.
- KOVÁCS, A. (2013): Kastélyrekonstrukciók Erdélyben. *Korunk*. 24. 6. pp. 3–13.
- KOVÁCS, A. (2003): *Késő reneszánsz építészet Erdélyben 1541–1720*. Teleki László Alapítvány – Polis Könyvkiadó, Budapest - Kolozsvár
- KOVÁCS, D. (2014): Élmény, élménygazdaság, élménytársadalom és turizmus. *Turizmus Bulletin*. XVI. 3-4. pp. 40–48.
- LIPTÁK K. – PÉTER ZS. (2017): Kastélyok turisztikai célú hasznosítása Magyarországon, különös tekintettel az Észak-magyarországi régióra. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*. 2. 1. pp. 54–64.
- MARGITTAI, G. (2017): *Tiltott kastélyok. Erdélyi történelmi családok a jóvátétel útvesztőjében*. Scholar, h. n.
- MITEV, A. Z. (2011): Mesélnek a kövek: narratívák elemzési és felhasználási lehetőségei a turizmusban. In: MICHALKÓ, G. – RÁTZ, T. (szerk.): *A turizmus dimenziói: humánium, ökonómikum, politikum*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. pp. 11–25
- NAGY, A. (2013): *A kastélyhasznosítás regionális jellemzői Észak-Magyarországon, különös tekintettel a turizmusra*. PhD-értekezés, PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, Pécs
- NAGY, B. (szerk.) (2005): *Kúriák földje, Háromszék*. Kovászna Megyei Múvelódesi Központ, Sepsiszentgyörgy
- OLÁH-GÁL, E. (2016): *Nobile Officium – Az erdélyi magyar történelmi családok XX. század sorsa*. Székelyföld Alapítvány, Csíkszereda
- PÉTERFI, J. (2019): A Co-operative Settlement for the Utilization of the Hertelendy Castle. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*. IV. évf. Különszám 1–2. pp. 75–84.
- PUCZKÓ, L. – RÁTZ, T. (2011): *Az attrakciótól az élményig. A látogatómenedzsment módszerei*. Akadémiai Kiadó, Budapest (második, bővített, átdolgozott kiadás)
- SONKOLY, G. (2005): Örökség és történelem: az emlékezet technikái. *Iskolakultúra* 15. 3. pp. 16–22.
- SOÓS, M. (2013): Miklósvári kastélyturizmus. *Korunk*. 24. 6. pp.44–48.
- SZABÓ, Á. T. (2016): Kulturális örökség, turizmusdiskurzusok és a ruralitás újratemlése a Kis-Küküllő mentén. In: JAKAB, A. Zs. – VAJDA, A. (szerk.): *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. pp. 77–100.
- SZTÁRAYNÉ DR. KÉZDY, É. (2017): Restitutio in integrum? Az erdélyi arisztokrácia lehetséges szerepei a 21. században – az érintettekkel készült interjú- és riportkötetek tartalomelemzése alapján. *Pro Minoritate*. 4. pp. 3–31.
- WAIACHER, F. (2011): *Az általános muzeológia kézikönyve. Metamuzeológia, történelmi muzeológia, elméleti muzeológia*. ELTE BTK Múvészettörténelmi Intézet, Budapest
- ZÁTORI, A. (2014): Élményszemlélet a turizmusban. A turisztikai élményteremtés koncepciói. *Turizmus Bulletin*. XVI. 2. pp. 51–60.

Egyéb források

Újságcikkek, riportok, blogbejegyzések

ASZTALOS, Á. (2019): Daniel-kastély: szálló és kulturális érték. *Nőileg magazin* online változata 2019. május 29. <https://noileg.ro/daniel-kastely-szallo-es-kulturalis-ertek/>

BÍRÓ, B. (2020): Székelyföld ismét bemutatkozott a bukaresti turisztikai vásáron. *Székelyhon.ro*, 2020. feb. 24. <https://szekelyhon.ro/aktualis/szekelyfold-ismet-bemutatkozott-a-bukaresti-turisztikai-vasaron>

KOVÁCS, ZS. (2018): Kincsesládánk Erdély: a háromszéki kúriák nemcsak építészeti gyöngyszemek, életérzést közvetítenek. *Maszol.ro* 2018. júl. 8. <https://www.maszol.ro/index.php/kultura/98812-kincsesladank-erdely-a-haromszeki-kuriak-nemcsak-epiteszeti-gyongyszemek-eleterzest-kozvetitenek>

KOVÁCS, ZS. (2017): Kastélyokkal és kúriákkal vonzanak turistákat Erdélybe. *Maszol.ro* 2017. ápr. 23. <https://www.maszol.ro/index.php/tarsadalom/79848-kastelyokkal-es-kuriakkal-vonzanak-turistakat-erdelybe>

RUSZ-AJTONY, E. (2018): Háromszéki kúriák nyomában. <https://epiteszforum.hu/haromszeki-kuriak-nyomaban>

TÜDŐS S. K. (2017): Kálnoky Tibor méltatása. Gaál Mózes Közművelődési Egyesület – Erdővidék Kultúrájáért Díj. *Művelődés*, LXX. évf., Melléklet: 2017 erdélyi díjazottjai. <https://muvelodes.net/sites/default/files/pdf/2017-3.pdf>

Honlapok

A Bikfalvi Csempemanufaktúra honlapja: <https://www.bikfalvicsempe.com/>

Az Erdélyi Életmód Múzeuma honlapja: <https://muzeulvietiitransilvanene.ro/web/?lang=en>

Az Erdélyi Életmód Múzeum Norvég Alapos pályázata:

<https://www.eeagrants.ro/en/results-2009-2014/the-museum-of-transylvanian-life>;

https://www.fonduri-patrimoniu.ro/proiecte/doc_98_initiativa-de-patrimoniu-muzeul-vietii-transilvanene-fundatia-kalnoky_pg_0.htm

Háromszéki Kúriák és Kastélyok Egyesülete honlapja: <http://kuriak.ro/>

Kálnoky gróf turisztikai honlapja: <https://www.transylvaniancastle.com/>

Kálnoky Alapítvány honlapja: <https://kalnoky.org/>

Kastély Erdélyben Koalíció honlapja: <http://koalicio.kastelyerdelyben.ro/a-koalicio/>

Kovászna Megyei Művelődési Központ honlapja: <http://www.kultkov.ro/index-akt.php>

Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület promóciós honlapja: <https://visitcovasna.com/>

Múzeumdefiníció az ICOM honlapján: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>

Olaszteleki Daniel-kastélyszálló honlapja: <https://www.danielcastle.ro/>

Zabolai Mikes-birtok honlapja: <https://www.zabola.com/>